

Studier til Benyttelse og Bedømmelse af nogle Kildeskrifter til nordisk Historie.

AF C. Paludan-Müller.

Tredie Stykke

(see Hist. Tidsskrift, 3die Række, 1ste Bind S. 1 og 6te Bd. S. 299).

Bidrag til Kritik af Saxo's Historieværk.

Første Afdeling.

1.

Det er ikke en ny Bemærkning, at Saxo ikke alene tilside-sætter Kronologien, men endog synes at have manglet Forestilling om Tidsbestemmers Betydning for Historien. Der er ikke et eneste Aarstal i hans hele Værk, og lige indtil Gottrik i 8de Bog kommer i Berørelse med Keiser Karl den Store, er der ikke engang et middelbart Holdepunkt for en Tidsbestemmelse. Thi det, der har været af gjennemgribende Betydning for Ordningen i de 8 første Bøger, Frode-Freden ved Christi Fødsels Tid, er jo kun en Illusion. At den ene Konge sattes efter den anden, krævede Fremstillingen; men denne Rækkefølge beroer ikke paa nogen Kronologi. Som en Røst fra en fremmed Verden bryder i Gottriks Saga en virkelig og sikker Tidsbestemmelse ind fra den frankiske Historie, men den slippes strax igjen, og Fortællingen bevæger sig atter i det Ubestemmelige. Først

fra Gorm og Thyra vide vi at Kongerækken er rigtigt ordnet; men dette har kun havt sin Grund deri, at fra dette Kongepar var Rækkefølgen sikker i Overleveringen, saa at her Intet beroede paa Forfatterens Valg og Bestemmelse. Fra den 11te Bog, Svend Estridsens Historie, har ogsaa Begivenhedernes Række været saa bekjendt i det mindste for Saxos Hjemmelsmand, at den i de store Hovedtræk kan ansees for nogenlunde rigtig; men det er dog først i Kong Valdemars Historie at Saxo giver en sammenhængende Fortælling i kronologisk Følgeorden, hvilket imidlertid ikke er det Samme som en rigtig Følgeorden. Først i dette Parti af Værket kan der spørges om Saxos Kronologi; men her er det ogsaa, at Tvivl om dens Rigtighed reise sig.

Thi de kronologiske Vanskeligheder i Valdemar den Førstes Historie ere saa store, at Ingen endnu har kunnet overvinde dem, fordi Fortællingerne i Almindelighed ikke ere sammenstillede efter nogen Kalender eller nogen Aars- eller Halvaarsrække, men løst knyttede til hinanden ved stilistiske Vendinger som *postea*, *postmodum*, *post hæc* o. s. v.; eller hvis dog med et Hensyn til Tidsforholdet, da ved saadanne almindelige Udtryk som: *eodem tempore*, *per idem forte tempus*, *interjectis diebus*, *primo vere*, *autumno* o. s. v. — Bestemmelser, der kun give en meget usikker Veiledning, fordi de ikke støtte sig til noget gennemført Tidsskema. Kjendte man ikke af andre Kilder nogle Begivenheders Tid, vilde man af Saxos Fremstilling alene ligesaa lidt for Valdemars Historie som for de forangaaende Fortællinger have en eneste fast og sikker Aarsbestemmelse. Ja selve Rækkefølgen giver ikke nogen paalidelig Veiledning om Fortællingernes indbyrdes Orden. Der opstaa idelig Tvivl, om dette eller hint er kommet paa den rette Plads

i Rækken, om ikke det, der staaer foran, skulde staa bag-
 efter, og hvor det skulde staa o. s. v. Alle Forsøg paa at
 opstille en Tidsregning for Kong Valdemars Historie efter
 Saxo have hidtil ikke ført til noget sikkert Resultat. Ikke
 to af de Historikere, der have arbeidet herpaa, ere enige;
 ere de det i et eller nogle Punkter, ere de uenige om
 andre. Hvitfeld er endda ikke kommen saa ilde fra det,
 naar man bedømmer hans Valdemars Krønike som det første
 Forsøg paa at henføre Hovedbegivenhederne til bestemte
 Aarstal. I nyere Tider er Arbeidet gjort med stor Kraft-
 anstrengelse; Christiani¹⁾, Suhm²⁾, P. Er. Müller³⁾,
 Velschow⁴⁾, Hovgaard⁵⁾ have Alle optaget det forfra;
 thi ingen af dem har kunnet fastsætte Aarstal saaledes, at
 Eftermanden har fundet sig tilfredsstillet, og neppe ville
 den Sidstnævntes tilkommende Eftermænd kunne blive staa-
 ende ved hans Resultater. — Om fire Begivenheders Aars-
 tal ere de vel enige: Aaret for Slaget paa Grathehede, for
 Kong Valdemars Reise til Keiser Frederik i Burgund, for
 Valdemars og Henrik Loves Fællestog mod Pommern, hvor-
 ved Grev Adolf af Holsten omkom, endelig om Kong Valdemars
 Dødsaar; men intet af disse Aar er fastsat efter Saxo, eller
 kan fastsættes efter hans Fremstilling. Og om de vigtigste
 mellemliggende Begivenheder ere de nævnte fem Forfattere

¹⁾ Zeitrechnung der Geschichte Valdemars I, K. v. Dännemark, so wie Saxo sie erzählt (Prisafhandling). Kopenhagen 1781.

²⁾ Historie af Danmark 7de Del.

³⁾ Baade i hans kritiske Undersøgelser om Saxo, i Vidensk. Selsk. Skrifter 4. Række IV, og i Udgaven af Saxo, saavel i de kortere Noter under Texten som i notæ uberiores.

⁴⁾ Velschow i Udgaven af Saxo og navnlig blandt notæ uberiores Noten til p. 821, pars posterior p. 339 ff. o. ff. St.

⁵⁾ O. A. Hovgaard, Tidsregningen i Valdemar den førstes historie med særligt hensyn til adskillige forvanskninger af Saxos Text. Historisk Tidsskrift 4de Række II p. 470—678.

atter uenige; medens Christiani, Müller og Hovgaard f. Ex. sætte med Helmold Rügens Erobring og Øboernes Omvendelse til 1168, ville Suhm og Velschow kun erkjende 1169 for det rette Aar. Det er vist, at havde vi ingen anden Kilde end Saxo, kunde ikke et eneste Tidspunkt i Kong Valdemars Historie bestemmes med Sikkerhed. Hvad Saxo giver i dette Afsnit er en Række af høist tiltrækkende Fortællinger i en Fylde og Farverigdom, der søger sin Mage i den historiske Literatur. Det er umiskjendeligt, at Personer og Gjerninger have interesseret ham langt mere end Historiens indre Sammenhæng. Man kan ikke engang sige, at han har lagt an paa at skrive en fuldstændig Historie om Valdemars Regering og Absalons Gjerninger. Meget har han slet ikke omtalt, som han dog har enten bevislig kjendt eller utvivlsomt maattet kjende. Af Mindetavlen i Valdemars Grav vide vi, at Samtiden ansaa Rügboernes Betvingelse og Omvendelse, Dannevirkes og Sprogøes Befæstning som Kongens tre største Gjerninger; af disse omtaler Saxo i Valdemars Historie ikke de sidste, endskjøndt vi af en tilfældig Yttring i 10de Bog¹⁾ vide, at han godt kjendte Dannevirkemuren og vidste at skatte dens Betydning for Fædrelandet. Og naar han fremhæver Absalons store Gjerninger saa stærkt, at han derved har paadraget sig Dadel for at stille Kong Valdemar i Skyggen, saa er det dog langt fra, at han har givet os et Absalons Levnet. Vi faa Intet at vide om Absalons Ungdom, om hans Studier, hans Ophold i Paris, hans Tilbagekomst og Forbindelse med Kongen, ikke engang, om Absalon har fulgt Valdemar paa Flugten til Jylland efter Blodnatten i Roskilde, eller om han har deltaget i Slaget paa Grathehede. Ligesaalidt

¹⁾ p. 481—82.

faa vi af Saxo Underretning om Absalons geistlige Virksomhed, om Tiendesagens Ordning i Sjælland, om den sjællandske Kirkeret, om Biskoppens Forhold til Abbed Vilhelm eller overhovedet til Klostervæsenet, eller om Sorøs Stiftelse og Dotation; og vi vilde heller Intet have faaet at vide om Absalons Stilling og Virksomhed som Ærkebiskop i Lund, havde ikke Tiendesagen hængt sammen med Oprør og Bondekrig i Skaane.

Men fra det Øieblik, Absalon er valgt til Biskop i Roskilde, indtil han bliver Eskils Eftermand i Lund, er Alt hos Saxo Absalon som Kriger, Statsmand og Kong Valdemars Ven, saa at man maa kalde dette Afsnit Absalonspartiet i Saxos Værk¹⁾. Og mærkelig nok er det netop i de 20 Aars Historie (1158—1178), som Absalonspartiet omfatter, at man støder paa de mange og store kronologiske Vanskeligheder, da man dog her, hvor Saxo, nær knyttet til Hovedpersonen, følger denne fra den ene Bedrift til den anden, skulde have ventet Sikkerhed i Tidsfølgen som Noget, der gav sig af sig selv. Man kan sige, at foran Absalonspartiet er der i Saxos Værk ingen Kronologi, efter det ingen kronologiske Vanskeligheder, men i Absalonspartiet har det hidtil ikke villet lykkes at stille de enkelte Fortællinger i en tilfredsstillende Tidsfølge indbyrdes.

2.

Tager man Absalonspartiet nærmere i Øiesyn, vil man finde, at det for en stor Del bestaaer af høist livlige Enkelt-skildringer, der vel i Texten ere stilistisk sammenarbejdede, men i den indre Sammenhæng temmelig løst

¹⁾ S. 736—925.

forbundne. Mange af dem ere uforholdsmæssigt udførte indtil de mindste Enkeltheder uden at bidrage videre til hele Begivenhedsrækkens Fremgang. Som saadanne Enkelt-skildringer fremhæver jeg Kong Valdemars første virkelig udførte Sætog mod Venderne (S. 741—752), Fortællingen om det norske Skib og Absalons Drøm (S. 757—58), om Absalons og Prislavs farlige Sendelse til Hertug Henrik (p. 760), om Tumulten blandt Rügianerne under Valdemars og Henrik Løves Fællestog i Aaret 1164 (S. 795—796), om Peder Elevsens Daad og Død (S. 799), om de to Ryttere, der omkom ved Absalons Landgang ved Sudar paa Rügen (S. 801). Endvidere om Sjællænderne Nicolaus' og Thorberns og om Buris's Ridderstykker udenfor Arkonas Port (S. 803), Ridder Eskils Bedrift og Frelse (S. 804, L. 16—26), den strenge Kulde og de opgravne Slinger (S. 806—7), Absalons Møde med Erling Jarl i Nærheden af Kjøbenhavn (S. 808—9), Absalons Kamp ved Hulyuimmine (S. 812—13). Af samme Art ere hele det prægtige Stykke om Arkonas og Karenz's Erobring (S. 821—845), om Flaadens Farer og Absalons Aandsnærværelse paa Toget imod Julin og ved det mislykkede Forsøg paa at fore Flaaden ud igjennem Odermundingen ved Divenow (S. 856—866); om Absalons mærkelige Aarvaagenhed og Held imod Slaverne i det Aar, da han var ni Maaneder ude i Vaaben tilsøes (S. 871—877), Angrebet paa Circipanien og Indtagelsen af Otmars By (S. 883—886). Disse og lignende Skildringer røbe sig ikke alene som hidrørende fra et Øienvidne til de skildrede Begivenheder, men synes endog at maatte være nedskrevne under det endnu friske Indtryk af de mærkelige eller rystende Scener. Vil man sige, at det er Saxos Fantasi, som under Værkets Udarbeidelse har givet saadanne Stykker den mærkelige Farverigdom, saa

forklarer dette ikke, at flere af disse Stykker overhovedet ere blevne til; de gribe ikke ind i Begivenhedernes Udvikling, snarere standse eller opholde de den, uden at der kan sees nogen anden Grund til at dvæle ved dem, end den, at de have gjort et stærkt Indtryk paa de Tilstedeværende. Man see f. Ex. Fortællingen om det norske Skib og Absalons Drøm (S. 757): «Kongen af Norge» hedder det, «havde «som et hoit Venskabstegn skjænket Valdemar et Skib, der «forestillede en Drage, udarbejdet med beundringsværdig «Kunst. Absalon fik Befaling til at forsyne det med Mand- «skab i Roskilde og føre det til den samlede Flaade. Til «hans store Misfornøielse hindrede Modvind ham i at bringe «det ud af Isøre Havn; det saae ud til, at han, der ellers «var tidligere seilklar og bedre forsynet end de Andre, «denne Gang skulde komme sidst. Som han nu forstemt «og kjed af det laa og sov i Bagstavnen, bares det ham «for i Dromme, at Søen snart vilde blive rolig. Thi det «forekom ham, at Nogen kaldte paa ham, og at han, da «han var kommen paa Land, gik op og ned med Biskop «Toko af Børglum, som bad ham at lægge nøie Mærke til «og gjemme vel hvad han vilde sige ham, hvorpaa Toko «tre Gange efter hinanden fremsagde den Vexelsang, der «bruges Julenat i Vigilien for Christi Fødselsfest¹⁾. Da han

¹⁾ Det maa have været Versiklet, Responsoriet og Antiphonen, der synges Julenat og efter Breviarium Romanum lyder saaledes:

Hodie sciētis, quia veniet Dominus. *Hodie*.

Et mane videbitis gloriam ejus.

Quia veniet Dominus.

Gloria patri. *Hodie*. Constantes estote. Videbitis auxilium Domini super vos.

Crastina die delebitur iniquitas terræ. *Crastina* die. Et regnabit super nos Salvator mundi. Delebitur iniquitas terræ.

Gloria patri. *Crastina* die.

Crastina die erit vobis salus,

Dicit Dominus exercituum.

«vaagnede, stode Billederne saa levende for ham, at han «troede det var Sandhed, ikke en Drøm; og da han huskede, «at der i Sovnen var lovet ham Hjælp til at komme ud «imorgen», fattede han saa sikkert et Haab om at kunne «gaa under Seil den næste Dag, at idet han steg i sin «Baad og skyndte sig at holde Maaltid, befalede han Astrad, «som førte Kongens Skib, hurtigt at reise Masten, ihvorvel «Stormen endnu var lige stærk. Medens han sad ved Maal- «tidet, kom Astrad og meldte, at nu lagde Veiret sig, samt «spurgte om nærmere Ordre. Absalon befalede ham da, «saasnart Masten var reist, at gaa ud af Sundet ved Isøre «og saa staa enten Vest eller Øst om Sjælland, eftersom «Vinden var til.»

Denne lille Fortælling staaer uden Betydning for de paafølgende Begivenheder, der skjønnes ikke at have været nogensomhelst Grund for Saxo til at opdigte den, eller til at udmale den, — overhovedet ingen anden Grund til at medoptage den, end at den har tildraget sig saaledes og er forekommet Forfatteren saa mærkelig, at han strax har fastholdt den. Og saaledes med mange af de andre Enkelt- skildringer.

Efter Absalonspartiet — i 15. og 16. Bog, — bliver Fortællingen roligere og ligeligere; den skrider snarere frem i een Strøm end igjennem en saadan Række af Enkelt- skildringer og mellemliggende Bindeled. Alle Hovedpunkter ere omtrent ligeligt behandlede: Toget under den unge Konge og Absalon imod Volgast, Knuds og Karls Oprør og Undergang, Henrik Løves Spænding med Keiseren og Møde med Kong Valdemar, Oprøret i Skaane, det mislykkede Tog til Svinemünde og Kong Valdemars Død osv. osv. Fremstillingen bærer vel Præg af Samtidighed, men ikke, som tidligere, af at være nedskrevet paa Stedet. Dog kommer

atter et saadant Oienvidne-Stykke i Slutningen af 16. Bog (p. 970—989) ved Absalons Tog imod Hertug Bugislav og Seier ved Pintsetid.

Men om det ikke kan miskjendes, at Saxo i Absalons-partiet og indtil Værkets Slutning paa mange Steder fortæller og skildrer som Oienvidne, er det ligesaa umiskjendeligt, at Meget ogsaa beroer paa Andres Meddelelser, navnlig Absalons, fordi Saxo ikke kan antages at have det umiddelbart af egen Kundskab. Saadanne Stykker ere t. Ex. i 14. Bog S. 717, hvor Absalon var den eneste Tilstedeværende ved Kong Svends og Valdemars Samtale i S. Albani Kirke i Odense; S. 736—37 Samtalen mellem Valdemar og Absalon angaaende den første Samling af Ledingsflaaden efter Grathehedeslaget, der opløstes uden at det kom til noget Tog; Absalons Valg til Biskop i Roskilde (S. 737), Kongens og Absalons Sygdom, hvorved den ubesindige Beslutning om Falsters Ødelæggelse hindredes (S. 740); Absalons skarpe Bebreidelser til Kongen paa det første Tog og Kongens Samtaler med ham og de andre Raadgivere (S. 743); Valdemars og Absalons Sammenkomst med Hertug Henrik Love (S. 759); Underhandlingerne mellem Dambor og Absalon (S. 755, 765); Forhandlingerne mellem Absalon og Eskil i Anledning af dennes Strid med Kongen (S. 767 ff); formodentlig ogsaa hvad der forefaldt paa Kongens Reise til Modet med Keiseren i St. Jean de Losne, hvor Saxo vel neppe har været med (S. 781—786). Paa Absalons og Andres Meddelelser beroer vist ogsaa hvad Saxo har om den hemmelige Aftale mellem Guthschalck og Absalon (S. 814) om at bringe Splid imellem Venderne og Saxerne; hvad han fortæller om Esberns Snildhed og Mod i det natlige Møde med den vendiske Flaade ved Seirø (S. 854); hele Beretningen om Eskils Dattersønners og Magnus Eriksons Sammen-

sværgelse (S. 896—912), Skildringen af Sammenkomsten mellem Keiseren og Kong Valdemar ved Lybek (S. 946—951), — og flere lignende Partier. Det kan ved et eller andet Stykke være tvivlsomt, om det snarere bør opfattes som Oienvidnets umiddelbare Optegnelse eller som et Meddelt, saasom Skildringen af Hertug Christoffers og Esberns farlige Kamp med Estiske Vikinger paa Oland (p. 848—52), der ganske har Præg af et Oienvidnes Beretning, men kan hidrøre fra en Anden, end Saxo selv, f. Ex. fra Hertugens scriba Lucas, der jo var Deltager. Men i de fleste Tilfælde er det ikke vanskeligt at adskille disse to Bestanddele i Absalonspartiet og de to sidste Bøger. Efter Brug af Bøger eller Aktstykker er intet Spor.

3.

Det er i den 14. Bog, at de kronologiske Vanskeligheder findes. Ogsaa i en anden Henseende tildrager denne Bog sig fortrinsvis Opmærksomheden, nemlig ved sin uforholdsmæssige Størrelse. Den 14. Bog omfatter 267 af den nyeste Udgaves 989 Sider (S. 658—925), saaledes over en Fjerdedel af hele Værket. Den er næsten ligesaa stor som de fire næststørste tilsammen (V = 77 Sider, VI = 61, VIII = 63, X = 72, ialt 273 Sider). Derefter vender Saxo tilbage til samme Størrelse som de mindste Bøger: 15. Bog, der ender med Kong Valdemars Død, udgjør kun 33 Sider, 16. Bog 31. Der er heri et Vink om, at Værkets Inddeling i de 16 Bøger hidrører fra Forfatteren selv; thi ingen Anden vilde have delt det saaledes, især da den 14. Bog naturligen falder i tre Afsnit, som let adskilles efter Indholdet, men i Bogen staa samme i een uafbrudt Text. Det første Afsnit gaaer fra 14. Bogs Begyndelse indtil Slaget paa Grathehede S. 658—736 (78 Sider), det

andet fra S. 736: «*His ita compositis*» indtil S. 845 (110 Sider), Rügens Erobring, det tredje derfra indtil S. 925, nemlig fra Ordene «*Capta Rugia*» til 14de Bogs Ende, d. e. fra Rügens Erobring indtil Absalon bliver Ærkebiskop (80 Sider). Spørger man nu, hvad der kan have bevæget Forfatteren til at gjøre denne 14. Bog saa stor, da Grunden ikke kan søges i Indholdet eller Fremstillingsformen, der ganske er den samme som i de nærmest foregaaende og efterfølgende, vil man have svært ved at finde noget andet Svar, end at Værket ikke er at forstaa som et Heelt, der er inddelt i 16 Bøger, men at den 14. Bog er et Værk for sig, som Forfatteren har havt liggende saaledes færdigt, da han skred til at redigere sit hele Historieværk. Men deri ligger tillige, at den 14. Bog er det først udarbejdede Parti, og udarbejdet førend Planen var lagt til det hele Værk. Denne Bog er fortsat med den 15., i Flugt med Begivenhederne indtil Kong Valdemars Død, og saa dertil foiet endnu en Fortsættelse, 16. Bog, de tre første Aar af Kong Knud Valdemarsøns Regering.

4.

Svend Aagesøns korte Danmarkshistorie standser som Saxo ved Hertug Bugislaus Underkastelse under Kong Knud. Den maa være sluttet ved Aar 1186 eller ikke længe derefter, altsaa paa den Tid, da Saxo arbejdede paa sit Værk. Hos Svend Aagesen læse vi følgende mærkelige Ord: «Siden efter kom Svend Estridsøn til Riget igjen, men havde en urolig Regering. Ham kaldte Landalmuen Kongefaderen, fordi han var velsignet med en talrig Skare af Sonner, af hvilke Fem efterhaanden bare Kongekronen. Disses Bedrifter (*quorum gesta*) har jeg anseet det overflødigt at fortælle helt, for at ikke Gjentakelse af det Samme skal kjede

Læserne, da min Teltkammerat Saxo efter Ærkebiskop Absalons Meddelelse har besluttet at fremstille udførligere Alles Bedrifter i et elegantere Sprog (quum illustri archipræsule Absalone referente contubernalis meus *Saxo* elegantiori stilo omnium gesta prolixius exponere decreverit)¹⁾.

Til Forstaaelse af dette Sted maa man først gjøre sig det tydeligt, paa hvem dette *«quorum gesta»* viser tilbage: til Kong Svend og hans fem Sonner, eller til Sønnen alene? Da Skilletegnene her ikke kunne hjælpe os, saasom vi ikke have Forfatterens eget Haandskrift for os, og Udgiverne have adskilt Sætningsledene efter deres egen Opfattelse af Sætningsbygningen og efter deres Tids Skrivebrug, maa vi see bort fra de trykte Udgavers Interpunktion for at adskille og forbinde Sætningerne saaledes, som en rigtig Forstaaelse af Indholdet kræver det; og da taler Alt for, at henføre dette *quorum* baade til Kong Svend og hans Sonner, ikke til Sønnen alene; thi ganske i Overensstemmelse med Indholdet af den anførte passus har Svend Aagesøn undladt at fortælle Noget om Kong Svends Regering. Han har endog fortalt mere om Sønnen end om Faderen. Det er altsaa Svend Estridsøns og hans Søners Historie, man efter Svend Aagesens Udsagn kan vente af Saxo.

Forfatteren kalder Saxo her sin *contubernalis*. Dette Udtryk har givet Anledning til allehaande Gjetninger om Forholdet mellem Svend og Saxo, og om begges kirkelige Stilling. Men rigtigst er det at oversætte det ligefrem ved Teltkammerat, saaledes som jeg ved en anden Leilighed har godtgjort²⁾.

¹⁾ S. R. Dan. I p. 56.

²⁾ Hvad var Saxo Grammatikus? og hvor er hans Grav? S. 92 ff.

Hvad er det nu Svend Aagesen siger om sin Teltkammerat Saxo? hvorledes skulle Ordene forstaaes? Det kommer an paa den rette Bestemmelse af Ordene: referente . . . Absalone; disse kunne henføres til Svend Aagesen og betegne da, at det er Absalon, der har sagt denne hvad Saxo har for. Saaledes have Estrup ¹⁾ og Velschow ²⁾ forstaaet Svend Aagesens Ord; den Sidste benytter netop denne Forstaaelse af Svends Ord som Grundlag for sin Hypothese om Saxos Plads i Lunde Domkapitel. Men hverken er det nødvendigt at fortolke Ordene saaledes, naar man seer bort fra de trykte Udgavers Interpunktion, og heller ikke naturligt, da derved fremkommer en meget besynderlig Mening, nemlig at endskjøndt Svend kjendte Saxo og stod i et saadant Forhold til denne, at han kalder ham sin Kontubernal, skulde han dog ikke fra Saxo selv, men først gennem Absalon, som ikke vides at have staaet i Forbindelse med Svend, have faaet Underretning om Saxos Beslutning at skrive Svend Estridsøns og hans Sønners Historie, og det ledsaget med den i Absalons Mund uhøflige, for Svend Aagesøn ydmygende Bemærkning, at Saxo kunde gjøre det i et bedre Sprog, end han. — Derimod er det sprogligt ligesaa berettiget, og giver en langt bedre Mening, om man drager Ordene *referente-Absalone* til Saxo i Stedet for til Svend Aagesøn, saa at Meningen bliver, at Svend har sin Kundskab om Saxos Forehavende fra denne selv; Yttringen om Saxos elegantere Latin bliver et velgrundet Beskedenhedsudtryk i Svends egen Mund, og — hvad der især er af Vigtighed: Saxos Fremstilling af Svend Estridsøns og hans fem Sønners Historie i hans

¹⁾ Estrups samlede Skrifter I p. 363.

²⁾ Prolegomena foran notæ uberiores til hans og Müllers Udgave p. XIX. XXXIX.

11., 12. og 13. Bog viser sig som grundet paa Ærkebiskoppens Fortællinger. Disse tre Bøger henstilles derved som en egen Gruppe i det hele Værk, snarest udarbejdede i Sammenhæng for sig, Svend, Harald og Knud i 11., Oluf og Erik i 12., Niels's stormfulde Regering i 13de Bog.

At Absalon har været Saxos Hjemmelsmand for Adskilligt i disse Kongers Historie siger han ikke alene paa et enkelt Sted selv¹⁾, men det er overhovedet øiensynligt, saa at det længe har været erkjendt. Ved den her fulgte Fortolkning af Svend Aagesøns Ord udvider dette sig nu dertil, at dette Parti i alt Væsentligt hviler paa Absalons Meddelelser, selvfølgelig forbundne med hvad Saxo har erholdt Kundskab om ad andre Veie²⁾. Paa Absalon beror altsaa i Hovedsagen vor Tillid til Saxos Fremstilling af disse sex Kongers Historie. Dette er af saa meget større Betydning, som Absalons Kundskab upaatvivleligt har omfattet hans Slægts Traditioner. Thi Skjalm Hvides Slægt har i disse sex Kongers Tid været saaledes stillet, at den dels var Deltager i, dels maatte faa Kundskab om Alt, hvad der af Vigtighed forefaldt i Danmark. Skjalm Hvide selv kæmpede for Kong Svend i Slaget ved Nissa Aa; han var i Erik Eiegods Tid Fører ved Toget imod Venderne; han stod Kongen saa nær, at denne betroede ham sin Søn Knud ved Afreisen til det hellige Land; Skjalms Sonner vare Knud Lavards Hævnere, og Epigonerne i næste Slægt omgave Knud Lavards Søn og Sønnesøn paa Danmarks

¹⁾ Saxo XI p. 553.

²⁾ Saasom Legenderne om Hertug Knud. Jfr. G. Waitz: Eine ungedruckte Lebensbeschreibung des Herzogs Knud Lavard von Schleswig, Göttingen 1859 (særskilt Aftryk af det Göttinger Vidensk. Selsk. Afhandl.), Indledningen.

Trone som Kongens og Rigets første Mænd. Med Undtagelse maaske af Svend Trundsøns Slægt med de to Ærkebiskopper Asker og Eskil har der ikke været nogen Familie i Landet, der kunde vide bedre Besked om Alting, end det store sjællandske Adelshus, hvor Overleveringen om Kong Svend og hans Søner i to Slægtfølger kom fra Farfaderen, gennem Fader og Farbrødre, til Absalon og hans Samtidige. Selv om Slægten ikke har havt Noget opskrevet — hvad der jo dog er meget muligt — maatte den mundtlige Overlevering under saadanne Forhold faa Værdi som et Monument, saa at det, Absalon meddelte Saxo om disse sex Konger, bliver Mere end Sagn, bliver Historie — en Historie, der vel ikke kunde blive uden Feiltagelser og Lakuner, men som dog bør kaldes troværdig, d. e. værd at tro, indtil det bevises, at den farer vild.

Naar jeg her har antydnet, at de sex sidste Bøger ere de først udarbejdede, stemmer dette med Velschows Mening¹⁾, (hvis Argumentation jeg iøvrigt ikke kan tiltræde, saaledes som jeg andensteds har nærmere udviklet). Vort fælles Resultat bestyrkes ved en Betragtning, der paatrænger sig ved at sammenholde de to Grupper: 1—10. Bog og 11—16. Der er i den første Gruppe nu og da et Fremblik ud over det umiddelbart Foreliggende til Saxos Samtid, hvilket viser, at han har havt sin Tids Personer og Begivenheder i Tankerne, medens han udarbejdede Fortidens Historie. I 7de Bog (S. 347) hedder det i Anledning af Hagbarth og Signes Undergang, at en *quidam* har fortalt Absalon, at han har seet en Bjælke, som en Bonde stødte paa med sit Plovjern paa det Sted, hvor Kong Sigar havde ladet Hagbarth hænge. Og sammesteds, at Hagbarths Hævner

¹⁾ Prolegomena p. XLIV.

Hakon lagde sine Skibe ind i Hærvig, der hvor Esbern nu har bygget sin Kjøbstad (Kalundborg). I 10de Bog, hvor Saxo lader Dronning Thyra i Harald Blaatands Tid (p. 481) anlægge Dannevirke, minder han om, at Valdemar og Absalon siden befæstede Volden med en Mur af brændte Sten. Længere frem i samme Bog, i Svend Tveskjægs Historie (S. 492), glæder han sig over, at Valdemar og Absalon nu have tæmmet Sørøverne. Og da han S. 540 priser den Ordholdenhed, hvormed de Danske efter Hardeknuds Død opfyldte Overenskomsten med Magnus den Gode, tilføier han et Ønske om, at hans Landsmænd nu, da Christendommen er rodfæstet hos dem, vilde være ligesaa faste i Ord og Løfter, som deres Forfædre vare paa en Tid, da Religionen endnu kun var i sin Barndom her i Landet.

Men i de sex sidste Bøger findes intet Tilbageblik til Saxos Fremstilling af de ældre Tider. Kun eet Sted er der, hvor Forfatteren overhovedet tager Hensyn til Sagn fra Fortiden. Han omtaler i 12. Bog (S. 604) en Borg, som Bjørn Haraldsøn anlagde der, hvor man vil, at Uffo kæmpede med de to Saxere¹⁾; men han berører dette paa en saadan Maade, at det viser sig ikke som Noget, Saxo allerede havde fremstillet andensteds, men som et almindelig bekjendt Sagn. Der findes i disse sex Bøger ikke et eneste Træk, som endog kun middelbart henleder Tanken paa det Foregaaende. Den, som læste de sidste Bøger uden at kjende de første, kunde ikke falde paa, at Forfatteren ogsaa havde givet en Fremstilling af Tiden før Svend Estridsøns Regering, dersom han ikke af Tilknytningsvendingen i Begyndelsen af 12. Bog saa, at denne maatte hænge sammen

¹⁾ ... eo loci, ubi Wermundi filium Uffonem cum duobus Saxoniarum gentis lectissimis manum duelli nomine conseruisse *proditum est*.

med noget Foregaaende; men dette siger da kun, at den 11. Bog er ved den sidste Bearbejdelse stilistisk knyttet til den 10de. Det maatte dog kaldes i høi Grad paafaldende, om Reminiscentser fra den overordentlig rige Skat af Fortidssagn, der i saa lang Tid med saa stor Styrke havde levet i Saxos Tanker og Fantasi, ikke skulde uvilkaarligt og ukaldet et eller andet Sted have trængt sig ind i Skildringen af den nyere Tid, var han virkelig gaaet til denne med Hovedet fyldt af de umiddelbart forud fremstillede Billeder, — med andre Ord: dersom de sex sidste Bøger vare skrevne efter de ti første. At det Omvendte maa have været Tilfældet er vel dermed ikke bevist; men Bemærkningen understøtter dog ikke lidet Velschows Mening om den Orden, hvori de 10 første og de 6 sidste Bøger ere udarbejdede.

5.

Der foreligger ingen Grund til at betvivle, at de 10 første Bøger ere udarbejdede i Sammenhæng, fra Begyndelsen af den første indtil Slutningen af den tiende. Vare nu, som efter den almindelige Opfattelse, alle 16 Bøger blevne til i den Orden, hvori de foreligge for os, fra 1 til 16, maatte man i et saa stort Værk, der har medtaget Forfatterens Levetid, kunne spore en Fremgang og en Tilbagegang i Sprog, Stil og Fremstillingskunst, en Forskjel paa den unge Mands Arbejde i Værkets første Dele og paa Oldingens i det sidste Parti. En Forskjel i denne Henseende er ogsaa kjendelig, men ikke saaledes, at Fremstillingen hæver sig med de 16 Bøgers nuværende Nummerorden og atter daler henimod Værkets Slutning; tværtimod, den begynder strax i de første Bøger med overraskende Mesterskab i Sprogets Behandling og ender i de sidste

Bøger saa livfuldt i Fremstilling, at der ikke er noget-somhelst Spor af den gamle Mands Træthed. De svageste Partier i Værket findes netop i Midten. Det er i de første otte Bøger at den vanskeligste Del af den sproglige Opgave, den latinske Bearbejdelse af Folkesangene, er løst paa en Maade, der staaer uden Lige i vor Middelalders Literatur. Spørger man, hvorfor han lader den poetiske Form falde midt i ottende Bog, saa kan Svaret ikke være, at nu havde han udtømt den hele Skat af Folkepoesien. Har Saxo fundet saa mange og saa gribende Sange paa Folkets Læber, som dem, han har gjengivet indtil Midten af ottende Bog, er det utænkeligt, at han opgiver Versformen, fordi han ikke har havt flere Sange at bearbejde. Vi vide jo fra Kæmpeviserne, at Folkesangen ikke forstummede her i Danmark; men dette maatte dog være skeet, dersom der virkelig ikke havde været Sange ogsaa fra de Aarhundreder, der ligge imellem Saxos sidste Stærkodderdigt og Folkeviserne fra Middelalderen. At dette ikke kan have været Tilfældet maa man ogsaa slutte af flere af disse, der efter den Form, hvori de ere komne til os, ere Aarhundreder yngre end f. Ex. Bjarkemalet, men efter deres Indhold maa have havt et langt Liv i ældre Skikkelser, inden de nedskreves i Visehaandskrifterne. I Former, vi nu ikke mere kjende, have f. Ex. Visen om Thord af Havsgaard, om Sivard Snarensvend, om Sivard og Brynhild sikkert lydt for Saxo, der bevislig kjendte baade Sange, som vi nu have i den ældre Edda ¹⁾, og Sange fra Völsungesagnetenes Kreds ²⁾. Hvorfor tier da Saxos Sang efter Stærkodderdigtet? Jeg veed intet andet Svar end dette, først, at den nyere

¹⁾ saasom Hávamál p. 232.

²⁾ Saxerens Varselsang for Knud Lavard p. 638.

Historie fra Svend Estridsons Energering allerede laa færdig efter en hel anden Plan, der gav Stoffet i ganske andre Former end Folkesangens, endskjøndt der vist ogsaa har været sunget om saa rystende Begivenheder som dem, der fylde 11. til 16. Bog. Og dernæst, at Saxo nu paa sine gamle Dage har været træt af en mangeaarig Livsgjærning, saa at han har skudt den betydelige Anstrengelse med danske Sanges Gjengivelse i latinsk Verseform fra sig for at kunne ende og sammenarbejde det hele store Værk, inden Døden bortkaldte ham. Thi virkelig er den 9de og den 10de Bog den svageste Del af Værket, især den 10de, — den Del, der bærer Mærkerne af Forfatterens aftagende Kræfter. Det er det Parti, der danner Overgangen fra den rene Sagtid til den historiske Tid, Tiden fra Karl den Stores Samtidige Gottrik (Gottfred) til Svend Estridson. Her skulde være foretaget et Studium, her skulde de indenlandske Sagn have været sammenholdte med skriftlige Kilder, danske Monumenter med frankiske, normanniske, engelske og tyske Aarbøger og Krøniker. Men et saadant Arbejde laa aldeles ikke for Saxo. Det var ikke længer hans egen Samtid, han havde at skildre, han havde ikke længer Absalons Meddelelser og Hvideslægts Traditioner at øse af og støtte sig til, og med Undtagelse af de faa Linier om Gottriks Forhold til Karl den Store, der staa som en Oase midt i en historisk Ørken, er der i dette hele Parti intet Spor efter Benyttelse af Bøger eller andre Mindesmærker. Saxo kan ikke engang have benyttet de os nu foreliggende indenlandske Optegnelser, der dog maa have været indenfor hans Synskreds, saasom den roskildske Annalist eller Lunde Kapitels Memorialbog ligesaa lidt som Indskrifterne paa Jellingestenene. Der er intet sikkert Tegn paa, at han har kjendt Adam af Bremens eller Helmolds Arbejder, end sige

da de andre Folks Annaler ¹⁾. Derfor falder han, efter det ene Lysglimt af virkelig Historie i Fortællingen om Gøttrik, tilbage i Folkesagnets Arme, thi Andet end Folkesagn er hans Regnar, Sivard, Knud og Gorm i 9. Bog ikke; og hvad han har af denne Kilde er noget nær ogsaa det Eneste i 10de Bog, der har om ikke egentlig historisk Værdi, saa dog tiltrækkende Kraft. Der kan dog ikke være Tvivl om, at Saxo ikke alene havde havt let Adgang til indenlandske Kilder, men ogsaa uden megen Møie, ved den levende Forbindelse imellem hans Tids Danmark og de øvrige europæiske Kulturlande som Italien, Tydskland, Frankrig, England, maatte ligesaavel have kunnet skaffe sig de vigtigste af deres Annaler og Krøniker, som han kunde skaffe sig de latinske Klassikere, i hvis Skole han blev Mester i Latinskrievning. — At han ikke har gjort det, at han ikke har benyttet sine mægtige Patroners, Absalons, Peder og Andreas Sunessøns Bistand og Forbindelser i Udlandet, eller Abbed Vilhelms, til at skaffe sig Historieskrivere fra de europæiske Kulturlande, viser Harald Blaatands, Svend Tveskjægs og Knud den Stores Historie uimodsigeligt. Hans Fortælling kunde da ikke være bleven saa mangelfuld og saa feilfuld i historisk

¹⁾ P. A. Munch (samlede Afhandlinger II, 594—604), støttet af Konr. Maurer, hidleder Saxos Fortælling om den christne Kong Frode, der var samtidig med Pave Agapetus II, (Saxo IX, 467) fra en Misforstaaelse af det angels. Digt over Brunanborgslaget igjennem Henrik af Huntingdon, som Saxo altsaa skal have kjendt. Men denne Forklaring staaer i altfor aabenbar Strid med ikke Saxos alene, men Svend Aagesøns, Roskildekronikens o. Fl. Beretninger om K. Frode. Det er utænkeligt, at en urigtig Oversættelse af et enkelt Ord i Digtet hos Henr. af Huntingdon, der var samtidig med de nævnte, skulde strax være blevet udvidet til en bestemt, i det Enkelte udført Fortælling om en dansk Konge — en Fortælling, den Ene af dem ikke har fra den Anden, saa at de maa have havt ældre Sagn eller Beretninger for sig.

Henseende, som den er bleven. Man skulde ikke tro det muligt, at han om Christendommens første Plantning næsten Intet har, der kan komme i Betragtning ved Siden af Adams Meddelelser. Ansgar er kun nævnt en eneste Gang, ganske i Forbigaaende. Om Svend Tveskjægs mangeaarige Krig i England og Landets Erobring har han kun to Linier, der ere saa fulde af grove historiske Feil, som de vel kunne være ¹⁾. Han kjender ikke engang Edmund Jernside, men lader det være (Ethelreds og Emmas Søn) Edvard, der kæmpede med Knud den Store om England. Hvor ringe hans Lyst nu er til at benytte skriftlige Optegnelser, seer man af hvad han har om Jomsvikingerne (S. 480): Den samme Saxo, der i Begyndelsen af 8de Bog giver den lange Navnefortegnelse paa Kæmperne i Braavallaslaget efter Stærk-odderremsen, finder det i 10. Bog altfor kjedsommeligt, at nævne flere end fire af Jomsborgs Helte. — Hvad der har Værd i dette Parti af Saxos Værk, eller maaske rettere: hvad der har interesseret Saxo selv, er det, der som i de foregaaende Bøger hidrører fra Folkesagnet, saasom Fortællingerne om Gorm og Thyra, om Toko Skytte, hans Bueskud og hans halsbrækkende Løb ned ad Kullen, om Haralds store Sten, Eventyrene om Svend Tveskjægs tre Fangenskaber og Fordrivelser, om Einars store Bue og vældige Skud i Svolderslaget, — eller om Bjørnen, der bortførte Kongedatteren og ved hende blev Stamfader for Svend Estridsøns Slægt. Dog er der ogsaa et Stykke af hoi historisk Værdi, det om Knud den Stores Huskarle og om Vitherlagsretten. Overhovedet er det ikke Meningen af Ovenstaaende, at der i de Sagn, Saxo har samlet i 9. og

¹⁾ p. 506: •Og ikke tilfreds med at have underkastet sig Norge, drog han til England og sluttede en Overenskomst med Adelsten om at han efter hans Død skulde have Kongens Godser og Kongenavn•.

10. Bog, intet Rigtigt findes, Intet, der virkelig har tildraget sig; kun det maa fastholdes, at i disse Bøger, hvor Saxo ligesaavel som i de sex sidste, om og efter andre Kilder, kunde have givet Historie, havde han havt Sind og Kræfter til at søge de rette Hjemmelmænd, er det dog i Hovedsagen ikke Historie, han har efterladt os, men Folkesagn ¹⁾, om hvis faktiske Rigtighed man Intet kan vide, med mindre man kan sammenholde dem med virkelige Monumenter, dette Ord taget i videste Betydning. Thi saalænge Sagnet staaer som Sagn, er det umuligt at udskille dets faktiske Kjerne fra det Til- og Omdigtede. Er der Plads for Sagnet mellem Monumenterne, beholde vi det i vore Historier; modsige Monumenterne Sagnet, maa dette vige som Digt eller Misforstaaelse eller Feiltagelse. Det er ikke Indholdet, men Hjemmelen, der skiller Sagn fra Historie. Sagnets Indhold kan være ligesaa rigtigt, eller rigtigere, end det man kalder Historie, men saa længe dette Indhold alene er tilstede i Sagnet, mangle vi ethvert Middel til at bedømme dets Rigtighed.

Anden Afdeling.

1.

Efter at man har faaet Øiet op for de her paapegede paafaldende Omstændigheder ved Saxos Værk, paatrænger sig naturlig Spørgsmaalet om Værkets indre Bygning som det, der alene kan lede til dets rette Forstaaelse. Da Fortiden Intet har meddelt os om Maaden, hvorpaa Saxo

¹⁾ I det Enkelte fremgaaer dette ogsaa af P. E. Müllers Analyse af 10. Bog i Vidensk. Selskabs Skrifter, 4. R. Hist. Phil. IV p. 51 ff.

har arbeidet, kan en Forklaring kun søges i en Hypothese, der som saadan ikke lader sig bevise, saa at dens Værdi beroer paa, om den finder Samstemning som en naturlig og tilfredsstillende Opløsning af Knuderne. En saadan Hypothese henstilles herved til nærmere Prøvelse.

Saxo var Samtidig med de tre Konger Valdemar den Første, Knud den Sjette og Valdemar den Anden, altsaa ogsaa med Absalon som Biskop og Ærkebiskop, saavel som med hans Eftermand i Lund Andreas Sunesøn. Hans Fader og Bedstefader have gjort Krigstjeneste hos den første Valdemar. Saxo har været i Absalons Tjeneste; han kalder sig selv *comitum suorum extremus*¹⁾. Han ender sit Arbejde saaledes, at han kan overrække det til Kong Valdemar den Anden og Ærkebiskop Andreas engang i disses kraftigste og heldigste Virksomheds Tid. Dette er omtrent Alt, hvad der foreligger os som sikre Grundlag for en Slutning om Saxos Arbejdstid. Hvad der ellers er benyttet til at bestemme denne, er Formodninger, der uden selvstændig Styrke kun støtte sig til de anførte Momenter, altsaa ikke kunne afgive faste Holdepunkter. Saaledes vide vi ikke engang, om Saxo vil sige, at hans Faders og Bedstefaders Tjeneste hos Valdemar falder før eller efter Slaget paa Grathehede, altsaa før eller efter Aar 1157, eller hvilken Slags Krigstjeneste han har ment; thi Ordene til Kong Valdemar den Anden, om at Saxos Fader og Bedstefader have gjort Krigstjeneste under Kongens Fader, tillade mere end een Forklaring. De give os derfor ikke noget sikkert Udgangspunkt for en Slutning om Saxos Alder. Paa den anden Side er der heller Intet til Hinder for at antage, at Saxo er traadt i Absalons Tjeneste som en ung Mand og

¹⁾ Præfatio, S. 1—2.

forbleven i dennes Tjeneste indtil Ærkebiskoppens Død den 21. Marts 1201. Og det tør betegnes som en rimelig Formodning, der snarere styrkes end modsiges af hvad der ellers foreligger, at Saxo som en Klerk af Absalons Husstand har tjent ham som *scriba*, epistolaris, og fulgt ham paa hans Reiser og Krigstog. At de store Herrer paa Valdemarernes Tid, baade geistlige og verdslige, lode deres scriba følge sig i Krigen, lære vi af flere Steder i Saxos eget Værk; og ihvorvel han ingensteds i dette betegner sig selv som nærværende, er der dog heller Intet i Vejen for at gjenkjende ham i den Absalons scriba, der nævnes ved flere Leiligheder. Saadanne scribæ maa snarere opfattes som Kantslere end som simple Skrivere; de vare Klerke og rimeligvis ordinerede, da de ogsaa optræde som virksomme ved gudstjenstlige Handlinger.

Jeg skal ikke vove mig videre ud i Formodninger om Saxos personlige Forhold, dels fordi jeg andensteds har udtalt min Mening derom, dels ogsaa for ikke at sprede Opmærksomheden ved at drage andre Gjetninger ind i Udviklingen end dem, der ere aldeles uundværlige for det Følgende, der gaaer ud fra, at Saxo som en ung Klerk er traadt i Absalons Tjeneste som Biskoppens *scriba*, der har fulgt ham paa hans Reiser og Krigstog.

At Saxo allerede ved Indtrædelsen i dette Forhold har havt en ualmindelig Lethed og Færdighed i at skrive Latin, kan antages for givet. Den kan vel være uddannet ved den daglige Brug i en mangeaarig Tjeneste, men kunde aldrig have naaet en saadan Høide over hans Samtidiges Latinitet, dersom han ikke havde medbragt til Tjenesten en usædvanlig Dygtighed i at føre Pennen; og han fører den aabenbart med Fornøielse. Hans Værk viser, at Latin-

skrivning ikke har været ham et Arbeide, han maatte finde sig i for at faa sagt hvad han vilde eller skulde, men en Nydelse i at øve et usædvanligt Talent og uddanne det til Fuldkommenhed. Man føler ud af Fremstillingen noget af det personlige Velbehag, Goethe udtalte i det bekjendte Ord: «Kun eet Talent har jeg bragt nær til Fuldkommenhed: at skrive Tydsk.

Naar man altsaa forestiller sig Saxo som en ung talentfuld Mand, der med en usædvanlig Dygtighed i at føre Pennen indtraadte i Absalons Tjeneste, vil man finde det naturligt, baade at Patronen snart kom til at sætte høi Pris paa sin begavede Klerk og scriba, og at denne følte sig mere og mere tiltrukken af den vældige Personlighed, der for hans Øine, med aldrig trættet Udholdenhed, udførte den ene mærkværdige Krigsbedrift efter den anden. Absalon og Saxo have været sympathiske Naturer, det viser Saxos Samtidshistorie paa hvert Blad. Man skal lede længe efter et saadant Par: en Helt, der i 30 Aar ikke trættes ved Kampen for Christendommen og Fædrelandet, og en Historieskriver, der følger ham Skridt for Skridt med det samme Sind, som driver den store Mand fremad uden Hvile.

Hvad var da naturligere, end at den unge Klerk, henreven ved Synet af en heltedmodig og seirrig Kamp, strax optegnede Begivenheden, der foregik for hans Øine, f. Ex. strax Absalons første Kamp, den ved Boeslunde ¹⁾, hvor han med atten Ryttere overvandt Mandskabet fra 24 Vikingeskibe? — eller hvilken anden Kamp, man vil ansee for den første, Saxo har været Vidne til; thi dette er det umuligt at bestemme. Som nu Begivenhederne følge Slag i

¹⁾ lib. XIV p. 738.

Slag, voxer ogsaa Antallet af saadanne Optegnelser, uden at man behøver at forudsætte, at Saxo derved har tænkt paa Andet og Mere, end at fastholde Øieblikkets Indtryk. Det ligger i Sagens Natur, at i slige Optegnelser maatte mange Enkeltheder medoptages, der i sig selv vare uden Betydning for Kampens, end sige for Krigens Udfald, — enkelte Ridderes Bedrifter, Enkeltes mærkelige Død o. dsl., fordi de maatte i usædvanlig Grad fængsle Tilskuerens Opmærksomhed og sætte hans Sind i Bevægelse.

Det kan antages, at hvad enten Saxo skrev saadanne Stykker ganske efter egen Tilskyndelse, eller efter Biskoppens, saa maatte de komme denne for Øie. De kunde ikke andet end behage ham; der er ganske vist ikke nogen Krigsmand, som ikke med Fornøielse seer sine tapre Gjerninger førte i Pennen af en Saxo. Det kan derfor ogsaa forudsættes, at Absalon har opmuntret ham til at fortsætte denne Virksomhed, og at Bedrifterne, der fulgte Slag i Slag, snart have ladet Bladenes Antal voxe anseeligt. Og Samlingen tiltog ikke alene i Antal, men ogsaa i Betydning, eftersom Optegnelsernes Indhold mere og mere kom til at omfatte Fædrelandets vigtigste Sager og uundgaaeligt maatte medtage en Del ogsaa af Kongens og Andres Gjerninger, snart ogsaa af Absalons Virksomhed som Kongens Raadgiver. Man undrer sig kun over, at Saxo kunde ganske forbigaa Biskoppens geistlige Virksomhed, der dog ogsaa frembød mangt et mærkeligt Træk; men maaske har Saxo ikke staaet denne Side af Absalons Liv saa nær, som hans Kriger- og Statsmandsliv. Har han da fra først af ikke havt Tanke om en Historie, men kun optegnet hvad der øieblikkelig paatrængte sig ham, kan man forstaa, at Gudstjenesten og Geistligheden, Klostervæsenets eller Tiendevæsenets Ordning laa hans Optegnelser fjernere.

Det ligger for Haanden, at naar i Aarenes Lob saadanne Optegnelser af Enkeltheder lidt efter lidt havde samlet sig i anseeligt Antal, eller naar Begivenhederne kom til et Hvilepunkt, der naturligen ledede Blikket hen over en tilbagelagt Række, maatte Saxo enten af det samlede Stof selv eller ved Absalons Opfordring føle sig kaldet til at sammenstille Stoffet i Sammenhæng; men dette lod sig ikke udføre, uden at Meget medtoges, hvorom han Intet havde optegnet. Absalons Historie var mere og mere smeltet sammen med Kongens og Rigets. Her maatte indsamles mange og mangehaande Oplysninger. Absalons og hans Nærmestes og andre betydelige Mænds Meddelelser kom til at afgive et andet Slags Stof end Optegnelserne. Uvilkaarligt maatte Kong Valdemar blive Middelpunktet, endskjøndt Stoffets Natur og Tilblivelsesmaade stillede Absalon frem i Forgrunden fra det Punkt, hvor han som Biskop og Forkæmper traadte ind i Begivenhedsrækken. Men naar det skulde være en Historie af Danmark i Valdemars Tid, var det naturligst at begynde efter Kong Niels's Undergang, der jo egentlig var det, som aabnede Banen for Knud Lavards Søn. Den kom altsaa til at omfatte de to Erikers Tid, Borgerkrigene imellem Svend, Knud og Valdemar, og Valdemars Enekongedømme indtil det Punkt, hvor Fremstillingen endte; og denne maatte faa et forskjelligt Præg i den Del, der laa foran Absalons Optræden, — den Del, hvor Valdemar begynder og efterhaanden træder stærkere og stærkere frem, d. e. i det Parti, der grundede sig paa Meddelelser og indsamlede Efterretninger, — og i den Del, hvor Saxos oprindelige Optegnelser bleve Grundlaget, saa at nu Absalon traadte i Forgrunden ifølge Stoffets Tilblivelsesmaade, — det jeg ovenfor har kaldt Absalonspartiet. — Dette er den 14. Bog, ikke udarbejdet som en Del af et

større Heelt, men et Værk for sig, maaske nok henstillet med Tanke paa en Fortsættelse, men neppe med Tanken om at underbygges med en Fortidshistorie.

Naar er dette Værk forfattet? Hverken andensteds fra eller af Saxos øvrige Skrift faa vi nogen Veiledning til at besvare dette Spørgsmaal; og i den 14. Bog selv støder man ikke paa noget sikkert Tidsmærke. Men Bogen ender med, at Absalon modtager Pallium fra Rom og tiltræder sit Embede som Ærkebiskop, altsaa med Aaret 1178. Opfatter man Bogen som et Værk for sig, maa man antage, at dette som en Samtidshistorie er udført omkring den Tid, hvor Fremstillingen ender; og den Genesis, som ovenfor er fremsat, taler for, at Overgangen i Absalons Stilling har været Hvilepunktet, hvorfra han og Saxo skuede tilbage — Absalon over Rækken af sine Bedrifter, hans Historieskriver over Rækken af sine Optegnelser og Samlinger. Palliet synes saaledes at danne den naturlige Afslutning, — med andre Ord: Valdemarshistorien og Absalonspartiet, det Skrift, vi nu have som den 14de Bog i Saxos store Værk, maa tænkes fuldført omtrent Aar 1178. Mindre er der at holde sig til, naar man spørger om den Tid, da Saxo begyndte — ikke sine Optegnelser, men Udarbeidelsen af sin Bog. Jeg har kun fundet to Steder i 14de Bog, der kunne benyttes til Veiledning, det første¹⁾, hvor Valdemar omtales som den, der nu *per aetatem maturus* indtraadte i Kong Svends Tjeneste imod Knud, Sønnen af hans Faders Banemand; thi her kaldes Valdemar *divi Canuti filius*. Det andet forekommer i de Ord²⁾, Saxo lægger Modpave Viktor i Munden for at overtale Valdemar til at møde ved Forsamlingen i St. Jean de Losne, hvor

¹⁾ S. 678—79. ²⁾ S. 775.

Striden mellem Paverne paatænkte afgjort: — «som den, hvem egen Dyd og Fortjeneste samt hans hellige Herkomst (generis sanctitas), kræver til Dommer i saa stor en Sag», lader Saxo Octavianus (Victor) sige. Disse Hentydninger til Knud Lavards Helligdom ere nu vel for saa vidt Anakronismer, som Hertug Knud hverken 1150 eller 1162 endnu var kanoniseret; men Saxo kan ikke have skrevet dem tidligere end Hertug Knuds Skrinlæggelse i Ringsted 1170. I Mangel af sikkrere Tidsmærker faaer man blive staaende ved, at Bogen er udarbejdet imellem Aarene 1170 og 1178, i det Mindste indtil der findes Oplysninger, som omstøde denne Formodning.

Blev Valdemarshistorien til paa den her antagne Maade, maatte Forfatteren først blive enig med sig selv om den Rækkefølge, hvori de samlede Optegnelser og Meddelelser skulde anbringes; men der er al Grund til at tro, at han ikke har brudt sit Hoved meget med denne Del af sin Opgave. Saxos hele Værk viser jo uimodsigeligt, at Kronologi var uden Betydning for ham. Hvorledes skulde han da have undgaaet alle Feilgreb ved en Sammenstilling efter Hukommelsen? Han manglede Hjælpemiddel i andre Skrifter; hans Opmærksomhed var rettet paa Indholdet og Foredraget; det vilde under saadanne Forhold have været et næsten vidunderligt Træf, om Et og Andet ikke var kommet til at staa, hvor det ikke skulde have staaet, eller om der ikke var bleven Spring og Lakuner i hans Fremstilling. De kronologiske Vanskeligheder, der have givet vor Tids Historikere saa meget at tænke paa, have da upaatvivlelig deres Oprindelse fra Bogens første Anlæg.

Den femtende Bog er ligefrem Fortsættelse af Valdemarshistorien og dens Absalonsparti. Der findes ingen Grund til at forestille sig den udarbejdet over langsomt op-

samlede Optegnelser og Meddelelser. Snarere er den skreven i Flugt med Begivenhederne, altsaa vel omtrent ved Kong Valdemars Død (1182), hvormed den ender. Til et senere Aar, eller bestemtere: til Tiden efter Bugislavs afgjørende Nederlag 1184, synes man ikke at kunne henlægge denne Bogs Afslutning, naar man hører Forfatteren dadle og beklage Venderfyrsterne Kasimar og Bugislav¹⁾, fordi de toge deres fri Arvefyrstendømme Pommern til Len af Keiser Frederik, ihvorvel dette kun var et proforma-Værk for at drage dem bort fra Hertug Henrik Løve. Ikke det, at de kom til Tydskland, er det han dadler som en for Danmark uheldig Vending i Pommerns offentlige Forhold; han seer derved slet ikke hen til Danmark. Men han ynker, ja haaner dem, fordi de lode den Ulykke og den Skam overgaa sig, at ombytte deres Fædrelands Frihed med tydsk Trældom, der ikke blev smukkere ved at forgyldes af Keiseren med Hertugtitlen. Disse Ytringer af Saxo staa i Modstrid med de Følelser, hvormed han i Slutningen af 16. Bog fortæller om, at Bugislav blev Kong Knuds Lensmand og Pommern et dansk Len efter et frygteligt Nederlag. Skaden og Ydmygelsen var dog langt større ved den tvungne Underkastelse under en Seirherre, end ved det svage Baand, der knyttedes med Tydskland ved en Belening af politiske Grunde. Saxo synes ikke at have skrevet sin Dadel med Begivenhederne fra 1184—85 i Tankerne.

Den 16. Bog fortsætter de to foregaaende, fremdeles under Absalons Auspicier. Da den omtaler Bugislavs Død²⁾, kan den ikke været sluttet før 1187; men yngre er der heller ikke Grund til at antage den for, da disse 15 Blade

¹⁾ S. 952.

²⁾ S. 989.

neppe have taget Saxo ret mange Dage til Nedskrivning, og han uden Tvivl har været Øienvidne til den Del af Indholdet, der ikke er ham meddelt af Absalon, hvad der maa have været Tilfældet med navnlig den mærkelige og interessante Fortælling om Keiserens Fordring til Kong Knud og den danske Regerings ligesaa kloge som værdige Svar.

2.

Det er umuligt Andet, end at Absalon maatte læse disse tre Bøger, den 14., 15. og 16., med den mest levende Interesse: hans Lands og hans Tids Historie, og hans egen Virksomhed, i et saadant Foredrag, der endog som Sprogværk var en Ære for Fædrelandet. Nu udvider Blikket sig til en Fortidshistorie: Saxo skal skrive Kongeslægtens Historie fra den nærmeste Stamfader Svend Estridsøn; og Absalon, der i det allerede udførte Arbejde havde ved Bedrifter og Meddelelser givet Saxo den væsentligste Del af Stoffet, vil ogsaa her forsyne ham med Efterretninger om de foregaaende Konger. Dette er Betydningen af Svend Aagesøns *«referente ... Absalone»*. Men Stoffet til dette nye Værk maatte blive af anden Art end det hidtil leverede. Det blev Overleveringen i Absalons Slægt, fra Farfaderens og hans Sønners Tid, altsaa ikke en Samtidshistorie, men dog en Historie, der hvilede paa Meddelelser fra Deltagerne i de vigtigste Begivenheder. Dette blev da et Værk for sig, en Forborg for det allerede Udførte, de Bøger, der nu i det hele Værk hedde den 11., 12. og 13.

Da her fra først af var Planen til en Bog, og Stoffet var forhaanden i Hvideslægtens Traditioner, maaske dens Opskrifter, kan det neppe have taget Absalon megen Tid at samle det, eller Saxo at skrive disse to Bøger. Det synes rimeligt, at Arbejdet er begyndt ved Slutningen af

det første Arbeide, altsaa Aar 1187 eller den nærmeste Tid derefter; thi Svend Aagesøn, der ender sin Historie omtrent samtidig med Saxo, har da erholdt Underretning om, at denne agter at skrive Kong Svends og hans Sønners Historie.

Det er høist paafaldende, at see to Samtidige, der stode hinanden saa nær, at den Ene kunde kalde den Anden sin Kontubernal og faa Meddelelse fra ham om hans forehavende Arbeide. — at see dem begge udarbeide høist forskjellige Damarkshistorier, forskjellige ikke alene i Omfang, men ogsaa flere Steder i Indhold. Svend Aagesøn kan have vidst, at Saxo havde udarbejdet en Valdemars-historie; maaske er det af den Grund, at han ganske forbigaaer Alt hvad der ligger imellem Slaget paa Græthede og Kong Valdemars Død, saa at han kun fylder en Side med denne saa indholdsrige Historie, men dog i disse faa Linier har Noget, Saxo i sin Bog ikke har, navnlig Indholdet af den Indskriftsplade, der blev Kong Valdemar medgivet i Graven. Svend Aagesøn har selv sagt os, at Grunden til, at han ikke giver Mere om Svend Estridsøn og hans Søner, er Saxos Beslutning om at behandle dette Parti, og hans elegantere Foredrag, som altsaa har været Svend Aagesøn bekjendt, rimeligvis af Valdemars-historien. Han vilde ikke rivalisere med Saxo: hvorfor har han da skrevet de foregaaende Kapitler om ældre Konger? — og der skrevet Meget, som modsiger eller afviger fra Saxos Beretning i de første Bøger? Neppe kan Svend Aagesøn dengang have vidst, at Saxo ogsaa vilde behandle den ældre Danmarkshistorie. Men dette bestyrker i høi Grad den Genesis af Saxos Værk, her er udviklet: Svend kan have kjendt Saxos Valdemars-historie (Saxo XIV, XV, XVI); han har kjendt Saxos Forsæt, at skrive Estridernes Historie

(XI, XII, XIII) og er beskeden traadt tilside for hans større Dygtighed; men netop den samme Grund havde han til at opgive de ældre Kongers Historie, havde han vidst, at han ogsaa her vilde møde Saxo.

Denne Betragtning fører til, at Saxo har begyndt Estridernes Historie omtrent ved den Tid, da Svend Aageson sluttede de faa Ord, han nedskrev om sin Samtid, altsaa ved den Tid, hvor ogsaa Saxos 16. Bog slutter med Bugislavs Underkastelse og Død, d. e. med Aar 1187. Er nu dette Parti, der hverken efter Indhold eller Form frembød Vanskeligheder for Saxo, rask udført, som jeg formoder i Løbet af et Par Aar, kan det godt have været færdigt omtrent ved Aar 1190. Da stod Saxo endnu i sin fulde Arbeidskraft.

Jeg forudseer en kronologisk Indvending imod det Forhold, hvori jeg her stiller Estridernes Historie til Valdemars-historien. Det vil blive paastaet, at den 11. Bog, altsaa ogsaa den 12. og 13. maa være skreven endnu i Valdemar den Førstes Levetid, altsaa før den 12. Mai 1182. Thi i denne Bog¹⁾ siger Saxo, at efter at den angelsaxiske Konge Harald Godvindson var falden i Kampen imod Normannernes Hertug (Slaget ved Hastings 14. Oktober 1066), flygtede hans to Sønner med deres Søster til Kong Svend i Danmark, der for Slægtskabets Skyld tog vel imod dem. Derefter vedbliver Saxo saaledes: «hende bortgiftede Kong Svend til den russiske Valdemar, der af sit Folk ogsaa kaldtes Jarislav. «*Ejdem*» vedbliver han, *postmodum nostri temporis duæ ut sanguinis ita et nominis hæres ex filia nepos obvenit.* «Saaledes forenede sig britisk og

¹⁾ S. 556.

russisk Blad i vor Fyrste (— — in nostri principis ortum) og gjorde den fælles Spire til en Prydelse for to Folk.

Den Russeren Valdemars og Englænderinden Gydas *filia*, her omtales, vil man sige, maa være Ingeborg, Knud Lavards Hustru; thi længere hen, i Kong Niels's Historie¹⁾, fortæller Saxo, at Ottendedagen efter Knud Lavards Mord fødte hans Enke Ingeborg en Søn, *«cui materni avi nomen inditur»*; altsaa siger Saxo, at den danske Valdemar den Første fik Navn efter sin Moders Fader, den russiske Valdemar, hvoraf atter følger, at den i det først citerede Sted anførte *nostri temporis dux, noster princeps*, er Kong Valdemar den Første, saa at den 11. Bog maa være skreven, medens denne Konge endnu levede. Saaledes have Flere forstaaet Saxos Ord, sidst Velschow i prolegomena (p. XL ff) til Udgaven af Saxo²⁾. Beviset synes slaaende; men det paralyseres derved, at Ingeborg, Knud Lavards Hustru, ikke var en Datter af en russisk Fyrste Valdemar eller Volodimer, gift med den engelske Gyda, og at Saxo selv egentlig ogsaa anerkjender dette, da han andensteds³⁾, i Modsigelse med sig selv, rigtig anfører Ingeborg som en Datter af Kong Niels's Dronning Margaretas Søster, altsaa kalder hende en Datter af den svenske Kong Inge den Fjerdes Datter Christine. Da der saaledes er baade Feil og Modsigelser i Saxos Ord, kan man ikke af dem slutte, at Saxo med den *nepos ex filia*, han anfører, har ment Valdemar den Første; han kan godt have taget Ordet *nepos* i videre Betydning om en Descendent; man

¹⁾ S. 641.

²⁾ Jfr. not. uber. p. 348.

³⁾ S. 617. Jfr. Abbed Vilhelms Brev til Erkebiskop i Lund S. R. D. VI p. 42. Snorro, Heimskringla, Harald Haardr, Saga c. 102 Folio-udg. III. 170. Knytlingas. cap. 88 (Fornm. søg. XI p. 324.)

tør ikke strengt urgere Ordets juridiske Betydning af et Barnebarn. Og da han ikke nævner Ingeborg i det første Citat, er det ingenlunde givet, at han med den der omtalte filia og nepos mener den Ingeborg og Valdemar, han i det andet Citat urigtigen og i Modsigelse med sig selv gør til en Datter og til en Dattersøn af en russisk Valdemar. Derfor have andre Lærde, Abraham Kall ¹⁾, Wedekind ²⁾ og P. E. Müller ³⁾ fortolket det første Citat saaledes, at Saxo med *nostrī temporis dux* mener Hertug Valdemar (Valdemar d. Anden, Seier), og med hans Moder Kong Valdemar den Førstes Dronning Sophie. Enten hende eller Ingeborg maa Saxo have ment; der kan ikke være Tale om Andre. Men Sophie kan i det mindste have haft en russisk Fader, efter hvem hendes Søn kunde kaldes Valdemar. De fortolke altsaa Ordet *dux* strikte, om en Hertug, ikke metonymisk om en Konge. Denne Fortolkning synes saa meget antageligere, som man vanskelig skal kunne paavise et Sted hos Saxo, hvor Ordet *dux* er brugt som Titel for en Konge, medens det selvfølgelig forekommer flere Gange om Kongen som Anfører. Saxo bruger ingenlunde Ordene *rex* og *dux* iflæng; han viser netop ved at lade Kong Frode paabyde Ligene af hver falden *dux* og *rex* opbrændte i disses egne Skibe ⁴⁾, eller ved at stille Svend Grathe som *rex* ved Siden af Valdemar som *dux* ⁵⁾, at som han med *rex* mener en Konge, mener han med *dux* en Jarl eller Hertug; hvorledes skulde han da med *nostrī temporis*

¹⁾ i Noten til Suhms IX Tome S. 174

²⁾ Noten zu einigen Geschichtschreibern des Mittelalters, Heft 5—6, Hamburg 1830, p. 35.

³⁾ i Note 4 til Saxo S. 556, og i notæ uberiorēs p. 319.

⁴⁾ V p. 235.

⁵⁾ XIV p. 703.

dux være faldet paa, at forringe sin Konges Værdighed ved at give ham den nedsættende og vildledende Titel af *dux*? At Saxo just henpeger paa den yngre Valdemar kan være foranlediget ved, at denne unge Mand netop ved den Tid, engang i 1190 eller et nærliggende Aar, da Saxo skrev 11. Bog, blev ophøiet til Hertug i Sønderjylland ¹⁾, hvorved Opmærksomheden fortrinsvis henleddes paa ham.

Forudsat, at denne Fortolkning af Stedet i 11. Bog S. 556 bør foretrækkes, at altsaa Saxo ved *nostris temporis dux* mener Hertug Valdemar Valdemarson, er der Intet i Veien for at henlægge den 11. Bogs Affattelse til omtrent Aar 1190, eller et af de nærmeste Aar. Der er nok i 11. Bog et andet Tidsmærke, som i anden Henseende ikke bør forbigaaes, nemlig hvor Saxo taler om Kong Knud den Helliges Døtre Ingertha og Cæcilia og deres Efterkommere²⁾. Her bruger han om Ingerthas Sønneson Udtrykket: *Birgerum, qui et nunc extat, Svecie ducem*. Da Birger Brosa levede i Tiden fra ca. 1160 til 1202, afgiver Bestemmelsen vel et kronologisk Holdepunkt, men ved Mangelen af en nærmere Bestemmelse giver det os ingen Veiledning i det Punkt, vi her søge at oplyse.

3.

Saxo havde saaledes i to Afdelinger, i omvendt Orden, udarbejdet en dansk Historie fra Svend Estridsons Ene regering indtil Pommerns Underkastelse. Men Absalon er bleven umættelig; han vil, at Saxo nu skal skrive en hel Danmarkshistorie fra de ældste Tider. Saxo skræmmes af Opgavens Storhed; men Absalon trænger paa ham.

¹⁾ See Suhm, II. af Dn. VIII p. 154. 188.

²⁾ p. 592.

«Følgen deraf var», siger Saxo i sin Fortale ¹⁾, «at jeg i al «min Lidenhed, og hvor utilstrækkelige jeg end følte mine «Evner i Forhold til Opgaven, foretrak at arbeide over «mine Kræfter end at modstaa hans Opfordring, for at ikke, «medens Naboerne have Overlevering om deres Gjerninger, «dette Folk snarere skal synes bestænket med Forglemmelse «af Oldtiden end begavet med skriftlige Optegnelser (— ne «*finitimis factorum traditione gaudentibus, hujus gentis «opinio potius vetustatis oblivii respersa, quam literarum «monumentis prædita videretur* —), hvilken dunkle og skruede Sætning vel ikke kan betyde Andet end: for at det ikke skulde see ud, som om det danske Folk, da det fik Christendom og Literatur, glemte sin Oldtid. — Heri ligger ogsaa, at det, Absalon forlangte af Saxo, var Oldtidens Historie, hvilket passer fuldkommen til den her udviklede Genesis af Saxos Værk. — Men her stod Saxo foran et ganske nyt Værk, et Arbeide af hel anden Art, end dem, han hidtil havde udført. Her havde han hverken egne Optegnelser, eller hvad han og hans Samtidige havde oplevet, eller Absalons Meddelelser, eller Hvideslægtens Erindringer, at støtte sig til eller øse af. Nu gjaldt det ikke Fremstilling af et givet Stof; men et overordentlig omfangsrigt Stof skulde samles og sammenarbeides fra raa Rod. Og hvor skulde han finde dette Stof? var Et og Andet opskrevet, var det sikkert kun enkelte Punkter. Men saa fattigt Bibliotheket var, saa rig var Folkets Erindring. Sagn og Sange frembod sig i saa stor Fylde, at en Række af Aar maatte hengaa med Indsamlingen; og Alt viser os Saxo som en poetisk Natur, der i den Grad har været tiltrukket og fængslet af den Skat, han saaledes efterhaanden blev Herre over, at

¹⁾ p. 2—3.

han hverken folte Kald eller Kræfter til en kritisk Gjennemarbeidelse. Hans Kald var at samle Folkesagnene og Folkesangene og at fremstille dem med al den Formens Skjønhed, hans Talent, hans Studium og hans Øvelse gjorde ham til Herre over. Og vel var det, at han ikke indlod sig paa Kritik; det kunde dengang ikke blevet Andet end et usselt Fuskerværk, medens han nu har givet os en Række af Billeder, der altid ville fængsle det danske Folks Sind. At dette ikke er grebet af Luften, at Saxo, ikke længer bunden af det Oplevedes faktiske Virkelighed og Absalons Overmagt, sig selv overladt ikke formaaede at skille Historie fra Sagn, viser Iftet bedre end hans egne Ord om Værket. Han erklærer i sin Fortale ¹⁾, at han har fulgt de gamle Sange, som om de kunde være gamle Boger ²⁾, og har stræbt at gjengive Indholdet i en tro Bearbeidelse, Vers for Vers, hvoraf det, han har havt at skrive, vil erkjendes for Oldtidens egen Beretning, ikke nye Udarbeidelser, — thi, tilføier han, det nærværende Værk lover ikke en ordrig Fortælling, men en tro Kundskab om Oldtiden. Han mener altsaa, i de første 8 Boger — det er om *vetustas* han her taler — at give Historie. Spørger man ham saa, om han selv virkelig kan tro paa Realiteten af de Eventyr, han fortæller sine Læsere om de gamle danske Konger, saa svarer han i Indledningen til Eventyret om Kong Hading i 1. Bog ³⁾: «For at man ikke skal synes, at jeg udgiver for paalidelig sandt hvad der gaaer ud over det, Folk kan tro og holde for Sandhed, er det værd at mærke, at der i gamle Dage var tre Slags Troldmænd, der hver ved sine Hexekunster gjorde uhorte Mirakler. Det

¹⁾ p. 7.

²⁾ — ceu quibusdam antiquitatis voluminibus.

³⁾ p. 34 ff.

første var et Slags Uhyrer, som Oldtiden kaldte Jætter (Gigantes), og som i Legemsstørrelse langt overgik Menneskenes Maal. Det andet Slags var Spaamænd, der forstode Kunsten, at forudsige det Tilkommende (*physiculandi solertiam obtinentes artem possedere Pythonicam*). Disse stode langt under de Første i Legemsstørrelse, men overgik dem ligesaa meget i Geni og aandelig Opvakthed. Mellem dem og Jætterne førtes idelige Krige om Herredømmet, indtil Troldmændene havde med Vaabenmagt betvunget Jætterne og ikke alene tilvendt sig Herredømmet, men ogsaa faaet sig anerkjendte som Guder. Begge disse to Slags havde overmaade stor Kyndighed i Oienforblindelse, de forstode at omskabe deres egne og Andres Skikkelser og ved alskøns skuffende Former at formumme Personernes sande Udseende. Det tredie Slags vare Mennesker, udsprungne af de to Andres Forbindelse, men uden at naa disse Stamfædre enten i Legemsstørrelse eller i Hexekunster. De forstode dog at forblænde Folks Oine saaledes, at man ogsaa i dem saa noget Guddommeligt. At raa og uvidende Mennesker kunde ved disses Hexekunster falde til Afgudsdyrkelse, er ikke forunderligt, naar selv de kloge Latinere lode sig lokke til at vise dødelige Mennesker guddommelig Ære. Dette har jeg kortelig berørt, for at Læseren ikke skal vende sig bort i Vantro, naar jeg fortæller om Trolddomkunster og Vidundere».

4.

For fulde Seil med den lykkeligste Medbor foer Saxo saaledes ned ad Folkesagnenes brede Strøm, glædende sig ved deres Poesi og ved sin egen Evne til at gjengive de nordiske Sange i latinske Vers. Men naar han virkelig troede paa den historiske Sandhed af sin Fortælling, og holdt fast ved sit Forsæt at give Historie, saa blev Farten

mindre let og behagelig, eftersom han nærmede sig Oldtidens Overgang til den nyere Tid. Fra Gorm stod Kongerækken fast, og i det mindste nogle Hovedbegivenheder ligeledes. Her var ogsaa andre Kilder at øse af, end dem, der hidtil vare benyttede; men de skulde opsøges, studeres, formes, her kunde Kritik ikke længer afvises. Men nu var Saxo en gammel Mand; han havde først i en Række af Aar samlet og skrevet hvad han saa og hørte; han havde i en anden Aarrække fort Folke-Poesien tilbogs, — begge Dele uden at fordybe sig i historiske Bøger: skulde han nu paa sine gamle Dage begynde en hel ny Virksomhed, samle Kroniker og Annaler fra fremmede Lande, studere og sammenligne dem, vrage og vælge? Det har frastødt ham, — og han maatte dog have Rummet imellem den rene Sagtid og Estridernes historiske Tid udfyldt. Han vedblev derfor som hidtil, og Udbyttet blev den niende og tiende Bog, der vel har noget Mere af Virkeligt, end de foregaaende, men dog uden Tvivl alene eller fortrinsvis hviler paa Folkesagnene, ligesom disse. —

Nu vare altsaa alle Delene af det store Værk udarbejdede; men endnu var et betydeligt Værk tilbage, Ciseleringen, at eftergaa det Hele, fjerne Kanter og Ujævnheder, kort, at sammenarbejde Alt til en stilistisk Enhed. Det er denne Bearbejdelse fra sidste Haand, der foreligger os; derfor viser Værket sig som en Enhed, der ved første Gjennemlæsning seer ud som skrevet ud i Et, fra Begyndelsen af første Bog indtil Slutningen af sextende. Først ved gentagen Læsning, ikke af enkelte Partier, men af det Hele, og ved en Læsning, hvor Opmærksomheden fortrinsvis er rettet paa Kompositionen, træde de Omstændigheder frem, der fremkalde Tanken om en anden Arbeidsmaade hos Forfatteren end den, som først frembyder sig.

Sidst er vistnok Fortalen skreven, i det mindste den dedikatoriske og forklarende første Halvdel af den; thi den anden Halvdel, Landsbeskrivelsen, kan gjerne være forfattet særskilt, paa en anden Tid end den egentlige præfatio, — den kan være det, og den kan ikke være det; jeg tvivler paa, at man her kommer videre end til et *«non liquet»*. Indholdet af Fortalen gjør det antageligt, at den er skreven omtrent ved Aar 1208, saaledes som Velschow har paavist ¹⁾. Jeg veed vel, at Dahlmann ²⁾ vil af nogle Ord i Saxos 7de Bog (S. 361) slutte, at denne Bog maa være skreven efter det korografiske Parti af Fortalen. Saxo siger nemlig her, at Harald Hyldetand *«in monumentum patris ejus res gestas apud Blekingiam rupi, cujus memini, per artifices mandare curæ habuit»*, — *cujus memini*: disse Ord kunne alene vise tilbage til det Sted i præfatio ³⁾ der fortæller om Runamo og om Kong Valdemars frugtesløse Forsøg paa at faa den formente Indskrift læst, da Saxo ikke noget andet Sted omtaler denne. Men det saaledes vundne Tidsindicium er usikkert og rimeligvis skuffende; thi de to Ord: *«cujus memini»* kunne meget let være tilføiede af Saxo ved den sidste Overarbeidelse af hele Værket. I saa Fald sagde de kun, at da stod præfatio foran den 7de Bog, altsaa ogsaa foran de 6 første, men ikke, at Fortalen er skreven førend disse.

5.

Udbyttet af nærværende Undersøgelse bliver i Korthed følgende:

Som Absalons Klerk og scriba har Saxo i sine tidligere

¹⁾ Prolegomena p. XLV.

²⁾ D. Forschungen auf dem Gebiete der Geschichte I, S. 155.

³⁾ p. 11.

Tjenestear efterhaanden opskrevet enkeltvis de mærkelige Gjerninger, han var Vidne til. Disse Opskrifter ere Grundlaget for Absalonspartiet i 14. Bog. Ved den Tid, da Absalon bliver Ærkebiskop, fuldfører Saxo, tilskyndet af ham, paa dette Grundlag og af de Meddelelser, han ellers har modtaget, en sammenhængende Valdemarshistorie fra Kong Niels's Undergang indtil Absalons Pallium kommer fra Rom, og fortsætter den saa indtil Bugislav af Pommern bliver den danske Konges Vasal. — Absalons Dagværk som Fædrelandets Forkæmper er nu fuldendt; da opfordrer han Saxo til at skrive den herskende Kongeslægts Historie og forsyner ham af sin egen Kundskab og sin Slægts Traditioner med det fornødne historiske Stof til dette Arbejde, der maa tænkes ret rask skrevet og kan være fuldendt omtrent ved den Tid, da Kong Knuds Broder Valdemar bliver Hertug i Sønderjylland. Nu vil Absalon ikke lade sig tilfredsstille med mindre end en fuldstændig Danmarks-historie og lader ikke Saxo have Ro, førend denne paatager sig Arbejdet. Dette medtager en længere Aarrække; Absalon døer, inden det bliver færdigt, og Saxo bliver en gammel Mand, inden han kommer ud over Sagtiden. Men Værket vil have sin Fuldendelse ved at sluttes sammen med Estridernes mange Aar tidligere udarbejdede Historie. Saxo, som fastholder Troen paa Folkesagnenes historiske Paalidelighed, vedbliver da paa Grundlag af dem, uden at bekymre sig om indenlandske eller fremmede Annaler, Kroniker, Memorialbøger, at fortælle om Kongerne fra Karl den Stores Samtidige Gottrik indtil Magnus den Godes Død. Saa skriver han sin Fortale, sammenstiller de til saa forskjellige Tider udarbejdede Partier, sammenarbejder dem med en sidste Haand til et eneste Historieværk, — og har dermed endt sin Livsgjerning.

Saxos Værk maa saaledes tænkes skrevet i omvendt Orden: det Sidste først, det som nu staaer først, sidst. Det faaer derved nogen Lighed med Hvitfelds Kroniker, blandt hvilke den sidste, Christian den Tredies Historie, er den ældste, og den, der nu aabner Rækken, den niende Tome, som han kalder Danmarks Riges Krønike, den sidst udarbejdede. Man vil ikke forstaa Hvitfelds Værk tilfulde, dersom man i Folioudgaven læser det som en sammenhængende Fremstilling af Danmarks Historie fra Kong Dan til Christian den Tredie. Og saaledes, mener jeg, heller ikke Saxos Værk, dersom man ikke opfatter dets Hovedpartier i den Orden, hvori de ere blevne til.

6.

Det er et Ord, Velschow leilighedsvis har udtalt i sine notæ uberiores¹⁾, der først har fremkaldt den Tanke hos mig, som her er udviklet. «Det er sandsynligt», siger Velschow i sin Undersøgelse om Kronologien i Saxos Valdemarshistorie, «at førend Saxo udarbejdede (— «componeret —») sit store Værk, har han opskrevet de enkelte Partier, hvoraf det bestod, med Tilføielse af dets Forbindelse med det Foregaaende og Efterfølgende, hvor han kjendte den, eller rettere, at han i denne Del af sin Historie har havt Beretninger af Absalons egen Mund om de paa de enkelte Krigstog udferte Bedrifter». Velschow søger Grunden til de kronologiske Vanskeligheder i den 14. Bog i Feil, der ere indløbne ved de enkelte Stykkers Sammenstilling; men han antager, om jeg ellers forstaaer hans Mening ret, at de enkelte Stykker ere skrevne som Forarbejder til Værket, altsaa med dette for Øie og i Tænkerne, medens det fore-

¹⁾ p. 346.

kommer mig naturligere, at tænke dem skrevne og samlede efterhaanden, i en længere Aarrække, uden Planen til et helt Værk, der først efter længere Tids Forløb dukker op for Tanken. I ethvert Fald er Velschows Hypothese sandsynligere, end Overl. Hovgaard's om en Opløsning af en Kodex og en derved fremkommen Omstilling af Bladene. En saadan Omstilling af et enkelt Blad kan tænkes at være fra en ilde behandlet eller meget gammel Kodex af en Forfatter, der under alle Omstændigheder har Lakuner, gaaet over i senere Afskrifter. Men i en saa tæt sammenhørende og stilistisk sammenhængende Text som Saxos kunde den ikke finde Sted uden at bevirke en Omarbejdelse af Skriftet. Nu have vi et udførligt Udtog af Saxo, udarbejdet ikke halvandet Aarhundrede efter dennes Levetid, og som uimodsigeligt viser, at Texten dengang maa have været den samme som den, vi nu have. Omstillings-Hypothesen maa enten forudsætte, at der ogsaa har eksisteret andre Kodices end den, der lagdes til Grund for det gheysmerske Udtog og for Udgaven af Saxo, saa at Udtogets Forfatter enten har valgt en fordærvet og forvirret Afskrift, hvorefter alle andre ere forsvundne, eller ogsaa, at der allerede saa kort efter Saxo kun har eksisteret en eneste Kodex, hvis Læg og Blade ere blevne kastede om imellem hverandre paa en aldeles utrolig Maade ¹⁾. I en Kodex, Ingen har seet, men som dog nødvendigvis maa forudsættes at have været en Octav paa 560 Blade med i Alt c. 21000 Linier, eller 36 Læg, af hvilke de 34 havde 16 Blade hvert, er nemlig efter denne Hypothese ikke mindre end tre Læg i 14. Bog af en forudsat tankeløs Læser udtagne af Sammenbindingen og derefter behandlede saaledes, at nogle Blade ere om-

¹⁾ Hist. Tidsskrift, 4 R. II p. 658 ff.

boiede, andre bortkastede, saa at i Alt 48 Blade ere komne ud af deres rette Sammenhæng. I denne forvirrede Tilstand ere disse Læg atter lagt løst ind i Bogen, som derefter er afskreven, uden at Forvirringen mærkedes. Thi denne maa have været en saadan, at al denne Omflytning af Bladene intetsteds foraarsagede Brud i Texten eller i Sætningerne og deres Sammenhæng. Og denne Hypothese hviler alene paa en rent vilkaarlig Forudsætning om, at vi nu ikke have Værket som det er udgaaet fra Saxos Haand. Hypotesen danner saaledes en Pyramide af Hypoteser, af hvilke ingen staaer paa en fast Grund. Men det er vel stærk en Fordring til Læseren, at han skal kunne slaa sig til Ro ved Formodningen om en saa vild Omkalfatring af det ene Haandskrift, der er gaaet over i det danske Folks Eie. Søge vi altsaa Oprindelsen til de unægtelige Feil og Mangler i 14. Bogs Indhold paa anden Maade, da vil den vistnok snarest findes ved efter Velschows Vink at hidlede den fra Saxos egne Feiltagelser ved Sammenstilling af de efterhaanden samlede løse Optegnelser til Absalonspartiet; thi i dette er det, at man støder paa de hidtil uopløste kronologiske Knuder. Men heraf følger da tillige, at det er spildt Moie, at ville henføre enhver Fortælling i dette Parti til et bestemt Aar som det eneste rette. Gaa Feilene hos Saxo tilbage foran Værkets første Anlæg, lade de sig ikke mere rette. Kun ved en Række af større eller mindre Vilkaarligheder ikke alene i Behandlingen af Saxos, men ogsaa andre Forfatteres Text som Helmolds, Snorros og Knytlingas, tilveiebringes tilsyneladende en Harmoni imellem det, der i Virkeligheden ikke harmonerer, og hvis Modsigelser man tjener Sandheden bedst ved at lade staa umaskerede. Der bliver i Valdemar den Førstes Historie neppe anden Udvei, end at fastholdes de faa Aarstal,

som fra andre Kilder end Saxo kunne ansees for sikre, saasom den 23. Oktober 1157 for Slaget paa Grathehede, 1162 for Mødet med Keiseren og hans Modpave i St. Jean de Losne, 1164 for Valdemars og Henrik Loves Fællestog imod Venderne, hvor Adolf af Holsten omkom, 1178 for Absalons Pallium, den 12. Mai 1182 for Valdemars Død, — og saa stille Saxos Fortællinger ind imellem disse saa godt det vil gaa, uden Paastand paa overalt at have truffet den rette Plads.

7.

Dersom den her antagne Genesis af Saxos Værk vinder Indgang, kan den ikke blive uden Indflydelse enten paa Dommen over ham eller paa Brugen af hans Danmarkshistorie. Skal denne gjælde for et fra Begyndelsen planmæssig udkastet og gennemført Værk, vil Absalonspartiet altid blive paafaldende. Man kan da ikke undre sig over, at Saxo dadles for en partisk Fremdragen af Absalon paa Valdemars Bekostning, da det unægtelig hos ham seer ud, som om det var Biskoppen med Sjællænderne mere end Kongen og det hele Folk, der frelste Landet fra den truende Undergang, — ja, som om det var Absalon, der alene har havt det store Initiativ. Det vilde ikke engang være underligt, om Absalon selv fik Skyld for at have benyttet sin Indflydelse paa Saxo til sin egen Forherligelse. Men naar det erkjendes, at Absalonspartiet er opvoxet af Optegnelser om Absalons Bedrifter, Saxo gjorde uden Tanke om at blive Valdemars eller Danmarks Historieskriver, vil det findes naturligt, at ved Sammenstillingen kom Absalons Skikkelse af sig selv frem i Forgrunden. Den unge Klerk stod ved hans Side, det var hans Gjerninger, han saa med egne Øine eller horte for-

tælle af sine Omgivelser. Kongen stod ham fjernere, hans Virksomhed kom mere middelbart og tilfældigt til hans Kundskab, Saxo havde heller ingen Opfordring til at samle Mindeblade om ham. At Saxo ikke af beregnende Partiskhed har trængt Valdemar bagved Absalon, skjønnes af mange Stykker ikke alene i selve Absalonspartiet, men fornemlig i den Del af Kongens Historie, der ligger foran dette. Saxos Glæde over Valdemars kraftige Ungdomsliv og endelige Seir er umiskjendelig; ligeover for dette seer det endog ud som en Tilsidesættelse af Absalon, at Saxo slet Intet har meddelt om dennes Ungdom. Det kan ikke være Partiskhed imod Valdemar eller Oientjeneri for Absalon, der har bestemt Saxos Fremstilling; men Absalon maatte nødvendig dukke op af hans Samlinger som Hovedfiguren.

Hvad Brugen af Saxo angaaer, da maa den her anbefalede Hypothese faa Betydning med Hensyn til den Grad af Tillid, Historikerne kunne vise Værkets forskjellige Partier. Er Valdemarshistorien og dens Fortsættelser, den 14. 15. og 16. Bog, bleven til som her antaget, kommer den de fortalte Begivenheder nærmere, end naar den opfattes som det yngste Parti af et Værk, der først sluttedes 25 til 30 Aar efter Kong Valdemars Død; den fremstaaer da ikke som den gamle Mands Bearbejdelser af den allerede afdøde Absalons Meddelelser, men som Resultatet af samtidige Optegnelser og Efterretninger. I disse tre Bøger have vi en Samtidigs Optegnelser, der maa siges at være baade i det Hele og i sine Enkeltheder værd at tro, i det mindste indtil de omstødes ved et meget stærkt Modbevis. Den 11. 12. og 13. Bog er ogsaa Historie, som væsentlig hviler paa Overleveringen i Skjalm Hvides Slægt, altsaa vistnok paa en god Grund, men dog paa en mindre god og fast, end de tre sidste Bøger. Udeladelser og Feiltagelser kunne i Estri-

dernes Historie snarere ventes end i Valdemarshistorien. — I de otte første Bøger vil Ingen nu søge Historie; det er Sagn og Sange af høi Interesse, og som godt kunne indeholde adskilligt Rigtigt, men hvor den skjulte Kjerne af Faktisk ikke lader sig udsondre fra det Til- og Omdigtede, saalænge det ikke kan føres sammen med, og prøves imod, et Monument. — Farligst at forlade sig paa er den 9. og 10 Bog. Her seer det ud, som om man stod paa historisk Grund, og dog er det for det meste Hængedynd, der viger under Fødderne. Det er ikke Historie, støttet til Monumenter, og heller ikke blot og bar løs Tale. Det er baade Løst og Fast, et Mellemvæsen, hvor Rammen dannes af nogle historiske Hovedtræk, som umiddelbart vare overgaaede i Folkets Bevidsthed med saa stor Styrke, at de ikke kunde forsvinde i de Sagn, hvormed dets altid arbejdende Fantasi fyldte Rammens Fagværk.

Et Exempel vil tydeligere vise Anvendelsen heraf.

Den mindre Jellingesten synes at være et saa sikkert historisk Monument, som noget kan være. Den siger kort og klart, at Kong Gorm gjorde Mindet efter sin Kone Thyra, Danmarks Bod. Saxo derimod fortæller, hvor snildt Thyra bibragte Gorm Efterretningen om Yndlingsønnens Dod, men derved fremskyndede hans egen. Hun overlevede altsaa ham. Men hvad Saxo ellers har om Gorm og Thyra viser kun, ligesom Svend Aagesøns Fabel om Keiser Ottos Forsøg paa at lokke Dronningen, at der et Par Aarhundreder efter Thyra har i Danmark været Sagn og Digt om hende, — rimeligvis forskjellige i forskjellige Landsdele, da Svend Aagesøns Fortælling er en ganske anden end Saxos. Svend Aagesøn siger ikke tydeligt, at Thyra overlevede Gorm, han synes snarere at lade dem dø og blive høilagte paa en og samme Tid. Og naar Saxos Sagn lader hende leve og

virke efter Gorms Død, kan det godt have været Dannevirke, der bragte det paa Vildspor. I Sagnene ere Thyra og Dannevirke uadskillelige; naar et af dem da lagde Dannevirkes Opførelse langt ind i Harald Blaatands Tid, saaledes som Saxo har det, er det rimeligvis Volden, der har draget Dronningen med sig. For Sagnet har Kronologien ingen Betydning. — Hverken Saxo eller Svend Aagesen tale om eller hentyde til Jellingeindskrifterne, ihvorvel de meget godt kjendte Jellingehøiene. — Det synes da ubestrideligt, at Opfattelsen af Saxos 9. og 10. Bog som Værkets sidste og svageste Parti maa tages med i Betragtning, naar der skal dømmes mellem ham og Stenen. Efter min Mening maa Saxo's Ord vige som urigtige, fordi de ikke lade sig forene med det sikke Monument.
